

Haziran'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçları İran'da sivil muhalefetin etkinliğini gösteren yaygın protestolara yol açmıştır

İnceleme

Dr. Kürşad TURAN
ORSAM Ortadoğu Danışmanı
kursadturan@orsam.org.tr

İRAN'DA SİVİL MUHALEFET GELENEĞİ IŞIĞINDA CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM KRİZİ

The Presidential Election Crisis in Iran in the Light of the Iranian Civil Opposition Tradition

Abstract

Following Iran's Presidential election the results were protested throughout Iran by the people who came together around candidates that lost the elections. Even though all major cities were initially affected by these protests, following government repression we have seen a major drop. This study aims to establish the reasons why these protests were unsuccessful so far and what may the future hold for Iran and its people. In order to establish that goal I will begin with an evaluation of past opposition movements in Iran and the tradition they established.

İran’da sivil muhalefet geleneğinin uzun bir geçmişi vardır. Bu hareketler evrimsel bir süreç geçirmiş ve her seferinde bir öncekinden daha geniş kapsamlı ve bir önceki deneyimden ders almış olarak ortaya çıkmıştır. Halkın desteğini arkalarına almalarını sağlayacak ittifaklar kurmayı başarak en azından kısa vadede başarılı olmayı bilmişlerdir.

Giriş

İran’da 12 Haziran 2009 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve sonuçların açıklanmasının ardından gelen tepkiler bölge ülkelerinde olduğu gibi dünya basınında da geniş yer buldu. 1979 İslam Devrimi’nden beri ilk kez İran’ın iç siyasal gelişmeleri dünya çapında bu kadar yankı uyandırdı. Kimi basın organları gösterileri İran’da geçmişte gözlemlediğimiz muhalif hareketlere benzeterek rejimin varlığını tehdit ettiğini öne sürerken, diğerleri protestoların fazla abartıldığını savundu. Eylül 2009 itibarıyla gösteriler seyrelmiş ve katılımcı sayısı azalmış olsa bile seçim sonuçlarına duyulan tepkinin ve bu mücadelenin sonuçlanmış olduğunu söylemek çok zor.

Bu çalışma Haziran’dan bugüne gelişen olayların bir özet ve analizini vermek yerine¹ son yüz yıl boyunca İran’daki sivil muhalefet geleneğine odaklanarak seçimlerin ardından gözlemlediğimiz olayların geçmiş muhalif hareketlerle bir karşılaştırmasını yapmayı amaçlıyor. Çünkü İran’ı diğer bölge ülkelerinden ayıran sadece etnik ve dini kimliği değil aynı zamanda ülkedeki otoriter rejimlere rağmen dönem dönem oldukça etkili olmuş bir sivil muhalefet geleneğinin varlığıdır. Bunun bir sonucu olarak diğer ülkelerde rejim değişiklikleri genelde dar lider kadrolu askeri müdahalelerle sınırlı kalırken İran’da geniş çaplı sivil muhalefet hareketleri doğmuş ve bunlar birçok kereler askeri müdahaleye ve hatta silahlı kuvvetlerin doğrudan desteğine bile gerek kalmadan hedeflerine ulaşmayı başarmıştır.

İran Seçimlerinin Önemi

Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonuçlarının dünya çapında bu kadar yankı bulmasının nedenleri arasında İran’ın hem bölgesel, hem de küresel bir aktör olarak önemi ve geçmişte başka ülkelerde gözlemlediğimiz benzer protestoların başarılı olmasını sayabiliriz.

Bölgesel olarak İran yüzyıllar boyunca Ortadoğu’nun en önemli aktörlerinden biri olmuştur. Bu önem, coğrafi konumu, nüfus üstünlüğü ile tarih boyunca bölgedeki güçlü devletlerden biri olmasının yanı sıra kendisini diğer bölge ülkelerinden ayıran etnik özellikleri ve sahip olduğu doğal kaynaklara dayanmaktadır. Büyük çoğunluğu Sünni Arap ülkelerden oluşan bir bölgede İran hem Fars hem de Şii kimliğiyle diğerlerinden ayrılır. Buna diğer bölge ülkelerindeki Şii azınlıkların varlığı ve İran’ın bu gruplar üzerindeki potansiyel etkisi eklendiğinde diğer ülkelerin neden İran’ı bir tehdit olarak algıladığı daha iyi anlaşılabilir. Bunun doğal bir sonucu olarak İran’ın sadece dış politika tercihleri değil iç siyasi gelişmeleri de bölge ülkeleri için önem taşır.

Küresel bakımdan, İran’ın önemli enerji kaynaklarını kontrol etmesi ve diğer kaynaklara olan yakınlığı bu ülkede yaşanabilecek istikrarsızlıkların dünya piyasalarını doğrudan etkilemesi sonucunu doğurabilir. Diğer taraftan İran’ın nükleer bir güç olmanın eşiğinde bulunması küresel aktörler için endişe kaynağı olmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonucu hem enerji kaynaklarını hem de nükleer gücü kimin kontrol edeceğini belirleyecek olması bakımından önemlidir.

İran’da Muhalif Hareketler

Daha eskiye gitmek mümkün olsa da modern dönemde İran muhalif hareketlerinin analizini 1890’lardan başlatabiliriz. Bu dönem aynı zamanda merkezi otoritenin zayıfladığı ve yabancı ülkelerin İran’ın içişlerine gittikçe artan bir şekilde müdahil olduğu yıllara denk gelir.

Etkin sivil muhalefetin ilk belirtileri 1890 Tütün Ayaklanması ile ortaya çıkar. Bu ayaklanmanın temelinde İngiltere ve Rusya’nın Kaçar Hanedanı üzerinde artan etkisi yer alır. Diğer birçok sektörün ardından İran ekonomisinde önemli yer tutan tütün konusundaki tekelin de İngiliz

Kapak Konusu

İran'da Haziran 2009'da gerçekleşen seçim süreci sancılı geçmiş ve Mahmud Ahmedinejad tekrar cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.

Imperial Tobacco Company'ye verilmesi konusunda bir anlaşma yapılmasının ardından tütün fiyatlarındaki önemli artış protestolara neden olmuştur.² Protestoların başlaması ve yayılmasında tütün kullanımına karşı bir fetva vererek tüccarların yanında yer alan Büyük Ayetullah Mirza Şirazi önemli bir rol oynamıştır. Bu fetva diğer birçok konuda çıkarları farklılık gösteren din adamları, tüccarlar ve entellektüeller arasında geniş bir koalisyon oluşmasını sağlayarak, ülke çapında pazar yerleri ve dükkânların kapanmasına kadar giden protestolara neden olmuştur. 1890 Tütün Ayaklanması İran'daki muhalif hareketler için üç bakımdan önem taşır. İlk olarak geniş çaplı toplumsal hareketlerin iktidarın otoritesini sınırlamada başarılı olabileceğini göstererek daha sonraki muhalif hareketlerin önünü açmıştır. Bunun ilk işaretlerini onbeş yıl sonra Meşrutiyet'in ilanında da görebiliriz. İkinci

önemli özellik, farklı amaçlara sahip gruplar tek bir ortak amaç etrafında biraraya gelerek amaçlarına ulaşmış, böylece yüzyıl boyunca devam edecek ittifakların temelleri atılmıştır. Son olarak bu olayda gözlemlediğimiz yabancı güçlerin müdahalesine karşı duyulan tepki daha sonra da karşımıza çıkacaktır.

İkinci bir örnek 1905-1911 tarihlerinde gerçekleştirilen Meşrutiyet Devrimi'dir. Bazen Tütün Ayaklanması ile başlayan olayların zaman içinde tırmandığı nokta olarak değerlendirilse de Meşrutiyet'in ilanında muhalefet bakımından bazı farklılıklar görüldüğünden ayrıca ele almakta fayda vardır. Olayların başlangıcı artan vergiler ve tüccarlarla merkezi otorite arasında bazı ürünlerin fiyatları konusundaki anlaşmazlıktır. 1890'ın aksine protestolar tüccarlar tarafından başlatılmış, güvenlik güçlerinin şiddet

Kapak Konusu

Iran'da olaylar, Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın yeni hükümeti açıklamasının ardından ise neredeyse kesilmiştir. Pek çok yorumcu protesto gösterilerini 1979 İslam Devrimine benzetmesine rağmen hem başlangıç hem de sonuçları itibarıyla yukarıda ele aldığımız dört muhalif hareketten farklılıklar göstermektedir.

kullanması sonucunda ulema anlaşmazlığa müdahil olmuştur. Aralıklarla alevlenen protestolar büyük şehirlere yayılmış, Tahran'da protestocular güvenlik güçlerinden kaçarak İngiltere Büyükelçiliği'nin bahçesine sığınmıştır.³ Daha on beş yıl önce aleyhinde protestolar yapılan İngiltere'nin destek ve korumasıyla muhalefet Şah'ı Meşrutiyet'i kabule zorlamayı başarmıştır. Burada önemli olan ulema-tüccar koalisyonunun devamlılık sağlaması ve bu iki grubun aralarında geniş bir halk desteği toplamayı başarmış olmasıdır. Bunu iki grubun toplumsal yapıdaki önemine bağlayabiliriz. Ulemanın Şiilikteki önemiyle tüccar kesimin ekonomik hayat üzerindeki etkisi biraraya gelerek toplumun genelinin hem gündelik yaşamdaki endişelerine hem de dini hassasiyetlerine hitap etmiş, böylece gereken toplumsal destek sağlanmıştır.

Üçüncü örneğimiz bazı yönlerden diğerlerinden ayrılır çünkü bu muhalefet hareketi tabandan gelmek yerine Başbakanın Şah'a karşı desteklenmesinden ibarettir. 1950'nin başlarında İran petrolünün millileştirilmesi tartışmaları yapılırken muhalefetin Komünist Parti (Tudeh – İran Kitlelerinin Partisi) etrafında birleşmesini engellemek isteyen Şah, hükümeti kurma görevini Muhammed Musaddık'a verdi. Musaddık'ı destekleyen koalisyon, milliyetçi ve sol partilerin yanı sıra dini liderleri de içeriyordu. Musaddık'ı destekleyen dini liderler arasında ön plana çıkan Ayetullah Abdulkasım Kaşani'nin görüşleri nadiren diğerleriyle örtüşse de muhalif koalisyonu, Şah'ın gücünün sınırlanması dışında dört temel amaç vardı bir arada tutuyordu: Petrolün millileştirilmesi, adil seçimler, özgür basın ve sıkı yönetime son verilmesi.⁴ İlk iki örnekten bu dönemi ayıran bir diğer özellik Şah'a karşı birleşen muhalif grubun çeşitliliğidir. Sadece din adamları ve tüccarlarla sınırlı bir ittifak yerine ideolojik yelpazenin çeşitli noktalarından parti ve grupların katılımıyla çok daha geniş bir muhalif

hareket ortaya çıkmıştır. Bu boyutta bir desteğin oluşma nedenlerinden belki de en önemlisi, hedefin büyük ölçüde dış desteğe dayanarak iktidara tutunan bir Şah olmasıdır. Böylece muhalefetin kapsamı genişlemiş ve başlangıçta belirlenen hedeflere ulaşması kolaylaşmıştır. Gruplar arasındaki köklü farklılıklar onları biraraya getiren hedeflerin ötesine geçildiğinde ortaya çıkmaya başlamış ve koalisyonun uzun vadede varlığını sürdürmesi güçleşmiştir. Musaddık rejiminin orta vadedeki başarısızlığı bu desteğin erimesinden kaynaklanmıştır. Sonuçta 1953 yılında Şah ülkeye dönerek eskisinden daha katı bir rejim oluşturmuştur.

Dördüncü ve son büyük ölçekli muhalif hareket 1979 İslam Devrimi'dir. Bilindiği gibi devrim 1978 Ocak ayında başlayan protestoların zaman içinde artarak bir yılı aşkın bir süre devam etmesi ve 1979'da Şah'ın ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanmıştır.⁵ İlk zamanlarda ulema ve dini eğitim alan öğrencilerin katılımıyla yapılan gösteriler gittikçe toplumun daha geniş kesimlerine yayılmıştır. Yapılan gösteriler sırasında güvenlik güçleriyle çıkan çatışmalarda veya güvenlik güçlerinin şiddet kullandığı durumlarda zaman zaman ölümler meydana gelmekte ve Şii geleneğinin bir parçası olarak ölümlerin ardından kırkıncı günde düzenlenen anma törenleri daha geniş protestolar, daha çok şiddet ve daha yüksek sayıda ölümlere yol açmaktadır. Yaratılan bu şiddet sarmalı göstericilerin kullandığı şiddet sınırlı düzeyde kalsa bile protestoların dozunun ve katılımcı sayısının giderek artmasını sağlayarak muhalif hareketlerin başarısında önemli bir yer tutmaktadır.

1979 İslam Devrimi'nde de radikal dinci gruplardan komünist Tudeh partisine kadar yayılan geniş bir siyasal yelpazenin varlığını görüyoruz. Bu kadar geniş bir grubun biraraya gelmesinde en önemli faktör Şah'ın 1953 yılında ülkeye

Kapak Konusu

geri döndükten sonra benimsediği daha bas-kıcı politikalarıdır. Buna rağmen sonuç orta ve uzun vadede Musaddık döneminden çok farklı olmuştur. Devrim sadece Şah'ı iktidardan indirmekle kalmamış bunun çok ötesine geçmiş ve kazanımlarını dış müdahale çabalarına rağmen uzun vadede korumayı bilmiştir. Bunda bir önceki dönemden alınan derslerden çok koalisyonu oluşturan gruplar arasındaki güç dengesizliklerinin rol oynadığını öne sürmek yerinde olur. Şah'ın dönüşünün ardından büyük baskı altına alınan ve lider kadrosu büyük ölçüde tasfiye edilen Tudeh önemli bir muhalefet odağı olmaktan çıkmış, muhalif blokta muhafazakar gruplar ağır basmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak Devrim sonrası yönetim muhafazakar eğilimli olmuş, İslam Cumhuriyeti'nin aşamalı kuruluşu sürecinde kopan gruplar rejimin gücünü çok fazla sınırlayamamıştır.

Bu örneklerde de görebildiğimiz gibi İran'da sivil muhalefet geleneğinin uzun bir geçmişi vardır. Bu hareketler evrimsel bir süreç geçirmiş ve her seferinde bir öncekinden daha geniş kapsamlı ve bir önceki deneyimden ders almış olarak ortaya çıkmıştır. Halkın desteğini arkalarına almalarını sağlayacak ittifaklar kurmayı başararak en azından kısa vadede başarılı olmayı bilmişlerdir. Zaman içinde genişleyerek tekrarlanan bu ittifaklar bir muhalefet geleneğinin yerleşmesinde büyük rol oynamış ve geçmiş başarılar görece barışçı yöntemlerin tekrar tekrar benimsenmesi sonucunu doğurmuştur.

Yukarıda saydığımız dört olaydan hareketle bazı ortak özellikleri belirleyebiliriz. Öncelikle muhalifler hiçbir zaman tek bir grubun temsilcileri olmamış, mevcut rejime karşı olmaları dışında ortak bir noktaları olmamasına rağmen bir araya gelmeyi başarmışlardır. Bunun doğrudan sonuçlarından biri halk desteğinin geniş olmasıdır. Diğer taraftan koalisyonlar, öncelikli amaçları olan rejim değişikliğini başardıktan sonra katılımcılar arasındaki farklılıklar nedeniyle uzun ömürlü olamamış ve bu da hareketin uzun vadedeki başarısını etkilemiştir. Silahlı Kuvvetlerin güçlü olduğu dönemlerde bile askerler genellikle bu hareketlerin dışında kalmıştır. Ön planda olan gruplar genellikle tüccarlar ve ulema'dır. Sol partilerin bu hareketlere katılımı ve etkisi rejim-

den gördükleri baskı nedeniyle zaman içinde farklılıklar göstermiştir. Entelektüeller ise genellikle muhalefete destek vermelerine rağmen geriplanda kalmış bu dört örnekte de başarıda çok büyük bir rol oynayamamıştır.

İkinci olarak, genellikle din adamlarının liderliği ve geniş kitlelerin katılımıyla gerçekleşmelerinin bir sonucu olarak bu protestolar silahlı güç yerine halk katılımına ve sivil itaatsizlik eylemlerine dayanmış, gözlemlenen şiddetin büyük bölümü güvenlik güçlerinden kaynaklanmıştır.

Üçüncü ortak nokta, özellikle protesto eylemlerinin şiddetle karşılık gördüğü durumlarda ölümleri takip eden kırkıncı gün yapılan anma törenleri çerçevesinde daha geniş bir katılımcı grubuyla yeni eylemlerin yapılmasıdır. Böylece eylemler periyodik bir nitelik kazanarak şiddet seviyesi gittikçe artan bir sarmal oluşturmuştur. Bunun bir sonucu her dalgada daha fazla göstericinin hayatını kaybetmesine bağlı olarak her dalgada eylemlere daha fazla katılan olmasıdır.

Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Sonrası

12 Haziran 2009 tarihli Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında sonuçlara itiraz edilmesiyle patlak veren protesto gösterileri etkili başlama-sına rağmen daha önceki muhalif hareketlerin başarısını tekrarlayamamış ve zamanla zayıflamıştır. Olaylar, Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın yeni hükümeti açıklamasının ardından ise neredeyse kesilmiştir. Pek çok yorumcu protesto gösterilerini 1979 İslam Devrimine benzetmesine rağmen hem başlangıç hem de sonuçları itibarıyla yukarıda ele aldığımız dört muhalif hareketten farklılıklar göstermektedir. Farklılıklardan hareketle hem bu hareketin kısa, orta ve uzun vadeli geleceğini öngörebilir hem kısa vadedeki başarısızlığın nedenlerini daha iyi analiz edebiliriz.

Kısa vadede ele aldığımızda, Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarında bir değişiklik olmamasından hareketle protestoların başarısız olduğunu söyleyebiliriz. Bu başarısızlığın nedenleri daha önceki denemelerde başarılı olan modelin uygulanmamış/uygulanamamış olmasıdır.

Yukarıda ele aldığımız dört muhalif hareketle

Kapak Konusu

Çatışmanın çok boyutlu niteliği göz önüne alındığında orta vadede rejimin baskı stratejisini sürdürme olasılığının düşük olduğunu öne sürebiliriz. Seçimler konusunda geri adım atmayı reddetmesine rağmen Ahmedinejad ve muhafazakâr din adamlarının muhalefetin diğer bazı talepleri konusunda daha esnek bir yaklaşım benimsemesi daha akla yakın olacaktır.

son gösteriler arasındaki farklılıklardan birincisi protestolara katılan grupların yapısı ve niteliğiyle ilgilidir. Muhalefet, geçmişte gördüğümüz toplumun farklı sınıflarından grupları bir araya getiren geniş koalisyonlar yerine Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına itiraz eden reformcu adaylar Mir Hüseyin Musavi, Mehdi Kerrubi ve Muhsin Rezai ile onlara açıkça destek veren eski cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi taraftarlarından oluşmuştur. Ayrıca kırsal bölgelerden katılımın düzeyi konusunda farklı görüşler⁶ olmasına rağmen esas önemli nokta eylemlerin büyük şehirler dışına yayılmaması ve sadece şehirli orta sınıfların desteklediği bir hareket olmuş olmasıdır. Muhalif grubun reformcular/ılımlılardan oluşması pasif direniş yöntemlerine ağırlık verilmesine ve şiddetin tamamen tek taraflı olmasına ve protestoları besleyen şiddet sarmalının ortaya çıkmasına engel olarak protestoların gittikçe büyümesine engel olmuştur.

İkinci neden muhalefetin amaçlarıyla ilgilidir. Liderleri tarafından açıkça belirtilen amaç seçim sonuçlarının adil bir şekilde belirlenmesi veya seçimlerin yenilenmesi ile sınırlıyken eylemlerin reformcular tarafından yapılıyor olması sonuçların değişmesi halinde rejim için bazı tehditler de içerir. Dolayısıyla aralıklarla da olsa devam eden gösteriler bir taraf için rejimde geç kalmış bazı değişikliklerin yapılmasıyla sınırlıyken⁷ diğer taraf için çatışma rejimin varlığıyla ilgilidir. Çünkü atılan sloganların bazıları doğrudan rejimi hedef almakta ve mevcut otoritenin endişelerini arttırmaktadır. Bu tür sloganlardan birinde “Musavi bahane, rejim hedefte”⁸ denmektedir. Bir yandan taraflar arasında mücadelenin nedenleri konusunda bu derece büyük anlayış farklılıkları varken, diğer yandan göstericiler arasında da farklı görüşler olduğu dikkate alındığında bir tarafın diğerine göre şiddet kullanmaya daha eğilimli olması normal olarak algılanabilir.

Aynı zamanda protestocuların rejimi en azından doğrudan hedef almamaları, mevcut sistemin süreçlerini tanıdıkları anlamında yorumlanmış ve protestoların bütün şiddetiyle devam ettiği dönemlerde bile seçim süreci ufak gecikmeler dışında işlemeye devam etmiştir. Muhalefet, rejimi hedef almayarak ve mevcut prosedürleri kabul ederek doğacak sonuçları eninde sonunda tanyacağı sinyali vermiş ve dolaylı olarak şiddet seviyelerinin görece düşük kalmasına ve protestoların tırmanmamasına neden olmuştur.

Üçüncü bir neden çatışmanın tarafları arasında net bir ayrımın bulunmamasıdır. Göstericilerin hedef aldığı Cumhurbaşkanı Ahmedinejad büyük ölçüde geri planda kalmış, rejimin dini kanadı ise kendi içinde bölünmüştür.⁹ Ulema arasındaki bölünme temelde yönetimi elinde bulunduran daha katı görüşlere sahip Ayetullahlar ile iktidarın dışında bırakılan ılımlı din adamları arasındadır. Bölünmeye ek olarak bir grup pragmatik din adamının iki taraf arasındaki arabuluculuk çabaları safların netleşmesini ve rejimin bir bütün olarak hedefte yer almasını engelleyerek protesto eylemlerinin büyümemesinde önemli bir rol oynamıştır.

Son olarak, muhalefet gruplarının ülke dışında destek araması ve bunda bir dereceye kadar başarılı olmaları bazı muhafazakar grupların protestoculara katılımını zorlaştırmış ve gösterilerin dış kaynaklı olduğu yönünde propagandanın yolunu açmıştır.

Bütün bu faktörler seçim sonuçlarına itirazlarla başlayan muhalif hareketin en azından kısa vadede hedeflerine ulaşamaması sonucunu doğurmuştur. Bu, orta veya uzun vadede de bir sonuca ulaşamayacakları anlamına gelmez. Her ne kadar Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili usulsüzlük iddiaları protestoların ateşleyici nedeni

Kapak Konusu

olsa da temelde bu muhalefetin doğuş nedenleri derindedir. Burada gözlemlenen çok boyutlu bir çatışmadır. Boyutlar arasında şunlar yer alır: muhafazakar sınıfın desteklediği İslam Cumhuriyeti ve Batı tarzı eğitim görmüş orta sınıflar arasında yaşanan otuz yıllık gerilim;¹⁰ son dönemde yaşadığı ekonomik zorluklar artan düşük gelir grupları ve tarım sektörü çalışanları; rejim tarafından sürekli olarak ikinci plana atılan kadınlar ve iktidarın dışında bırakılan ılımlı din adamları. Çatışmanın bu çok boyutlu niteliği göz önüne alındığında orta vadede rejimin baskı stratejisini sürdürme olasılığının düşük olduğunu öne sürebiliriz. Seçimler konusunda geri adım atmayı reddetmesine rağmen Ahmedinejad ve muhafazakar din adamlarının muhalefetin diğer bazı talepleri konusunda daha esnek bir yaklaşım benimsemesi daha akla yakın olacaktır. Bu tür bir değişimin ilk belirtilerinin yeni Ahmedinejad kabinesine dahil edilmeye çalışılan üç kadın bakan olduğunu öne sürebiliriz. Tabii bu adım atılırken dahi tercihler fazlasıyla muhafazakar adaylar lehine kullanılmış ve bu atılan adımın önemini azaltmıştır. Yakın gelecekte bu türden başka adımlar atılması muhtemeldir. Bunların uzun vadede başarılı olması zayıf bir olasılık olsa bile hedef orta vadede rejime yönelik tehditlerin önlenmesi olduğundan protestoların daha da seyrekleşmesi sonucu doğabilir.

Protestoların uzun vadeli sonuçlarına bakacak olursak, bu boyutta ve bu kadar karmaşık anlaşmazlıkların küçük açılımlarla çözümlenmesi olasılığı yok denebilecek kadar azdır. Bu nedenle uzun vadede İran'da köklü değişiklikler olmaması halinde rejim karşıtı protesto gösterilerinin zaman içinde tekrarlanması neredeyse ka-

çınılmazdır diyebiliriz. Burada iktidar açısından önemli olan nokta reformcuların ulemanın bir bölümünden aldıkları destektir. Bu destek ileride oluşacak bir koalisyonun habercisi olabilir. Bütün bunlar dikkate alındığında bugün gözlemlediğimiz görece sakin ortam protestolara yol açan sorunların hiçbirinin çözümlenmemiş olması dolayısıyla yanıltıcıdır. İran'ın geçmişte olduğu gibi kırk günlük aralıklarla yenilenmek yerine önümüzdeki yıllara yayılacak bir muhalefet dalgasıyla karşı karşıya kalacağını öngörebiliriz. Bu hareketin sonucunda muhalefetin sadece rejimde yumuşamayla yetinip yetinmeyeceğini belirleyecek en önemli faktör de iktidarın protestolara vereceği tepki olacaktır.

Sonuç

12 Haziran 2009'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini takip eden protestolar birçok yönden İran'da 1800'lü yıllardan beri devam eden sivil kitlesel muhalefet geleneğini yansıtır. Her ne kadar aralarındaki bazı temel farklılıklar nedeniyle şu an için başarısız oldukları söylenebilse de aslında muhalefetin ortadan kalktığını söylemek çok zor. Daha akla yakın olasılık muhalefetin hedefindeki rejimin geçmiş dönemlerdekilere göre daha güçlü olmasıdır. Kısmen bu nedenle, kısmen de reformcuların koalisyonlar oluşturmaktaki deneyimsizlikleri yüzünden protestolar etkili olabilecek bir noktaya ulaşamamıştır. Şu an için gösterilerin durmuş olması kısa vadede bir başarısızlık olarak değerlendirilmelidir. Orta ve uzun vadeye gelince, muhalefetin taleplerinin en azından bir bölümünün karşılanmaması halinde protestoların yeniden ve büyük ihtimalle daha etkili bir şekilde başlaması işten bile değildir. ■

- 1 İran Cumhurbaşkanlığı Seçim sonuçları ve usulsüzlük iddiaları hakkında daha geniş bilgi için: Daniel Ber- man ve Thomas Rintoul "Preliminary Analysis of the Voting Figures in Iran's 2009 Presidential Election," *Chatham House*, http://www.chathamhouse.org.uk/files/14234_iranelection0609.pdf. Seçimlerin ardından başlayıp haftalar boyunca devam eden muhalif hareketler hakkında daha geniş bilgi için: Bayram Sinkaya "İran Seçimlerinin 'Tadı Kaçtı!'; İran'da Seçim Protestoları" *Ortadoğu Analiz*, Sayı 7-8 (Temmuz-Ağustos 2009), s. 29-39.
- 2 Monte Palmer, *The Politics of the Middle East*, Wadsworth, Belmont, CA, 2002, s. 341.
- 3 William Ochsenwald ve Sydney Nettleton Fisher, *The Middle East: A History*, McGraw-Hill, Boston, 2004, s. 362-362.
- 4 Michael G. Roskin ve James J. Coyle, *Politics of the Middle East: Cultures and Conflicts*, Pearson, Upper Saddle River, NJ, 2004, s. 185.
- 5 Ibid. s. 223.
- 6 Noam Chomsky, "Season of Travesties: Freedom and Democracy in mid-2009", *Z Space*, <http://www.zmag.org/zspace/commentaries/3922>.
- 7 Dilip Hiro, "The Clash of Islam and Democracy in Iran", *Z Net*, <http://www.zmag.org/znet/viewArticle/21826>.
- 8 Mehrdad Samadzeh, "Iran's Revolution," *Z Net*, <http://www.zmag.org/znet/viewArticle/21944>,
- 9 Shahrzad Mojab and Amir Hassanpour, "Iran Elections and Revolution," *Z Net*, <http://www.zmag.org/znet/viewArticle/21930>.
- 10 Samadzadeh, "Iran's Revolution."